

УДК 342.727
DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-122-132

Лілія СЕРДЮК[©]
кандидат юридичних наук, доцент
(м. Дніпро, Україна)

НЕПРАВОВА СУТНІСТЬ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (на прикладі справи Саші Скочиленко)

На прикладі кримінальної справи Саші Скочиленко аргументовано тезу про неправову сутність сучасної російської держави, котра є порушницею прав людини не лише в Україні, але й на визнаній конституцією та міжнародними договорами своїй власній території.

За відсутності реальної можливості безпосередньо ознайомитися з матеріалами кримінальної справи Саші Скочиленко були використані журналістські публікації, що дають достатнє уявлення про такі важливі для наукового аналізу аспекти цієї справи та перебіг її розслідування й судового розгляду, як: 1) підстави притягнення громадянки російської федерації з антивоєнною позицією до кримінальної відповідальності, а також сутність висунутого їй звинувачення; 2) дані, що характеризують засуджену, необхідні для правильного вирішення цієї справи й ухвалення правосудного вироку; 3) зібрані та представлені в суді докази сторони обвинувачення та сторони захисту (аргументи сторін у справі); 4) експертна оцінка прямих доказів вини Саші Скочиленко у вчиненні інкримінованого їй діяння; 5) зміст обвинувального вироку суду у справі та призначене покарання; 6) поведінка учасників кримінального процесу, передусім тих, які наділені владними повноваженнями (представників прокуратури, котрі підтримували в суді державне обвинувачення, а також суддів), і ставлення цих суб'єктів до обвинуваченої, а згодом підсудної відповідно; 7) ставлення засудженої до своєї справи, а також російського «правосуддя»; 8) ставлення окремих інституцій російської влади і представників громадськості до Саші Скочиленко, її справи, а також інших учасників кримінального процесу. Висвітлення цих важливих аспектів справи Саші Скочиленко визначило алгоритм представленого дослідження та забезпечило досягнення його мети.

Ключові слова: конституція російської федерації, неправова сутність сучасної російської держави, путінський режим, справа Саші Скочиленко, сторона обвинувачення, сторона захисту, юридична аргументація.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення збройних сил російської федерації на територію суверенної України, а також вчинені військовослужбовцями цієї держави-агресора численні злочини проти миру й людяності (масові вбивства мирних громадян, катування та страта полонених військовослужбовців Збройних Сил України, суттєве пошкодження критичної цивільної інфраструктури населених пунктів, а подекуди й їх повне знищення, незаконне примусове вивезення українських дітей із тимчасово окупованих територій до російської федерації та відмова їх повернення в Україну й ін.) не лише є проявами сутності сучасної російської держави, але й актуалізують необхідність наукового осмислення вищезначеного явища державно-правової дійсності.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Уже традиційними для сучасної правничої науки є питання сутності держави та державно-правових режимів. Вони комплексно розглядаються в доктринальних джерелах і навчальній літературі з теорії держави і права та конституційного права. Водночас реалізація творчого задуму в межах цього дослідження вимагає залучення не лише наукових, але й емпіричних матеріалів, що є результатом практичної юридичної діяльності.

За відсутності реальної можливості безпосередньо ознайомитися з матеріалами кримінальної справи Саші Скочиленко нами були використані журналістські публікації [1-2; 4-7], що дають достатнє уявлення про такі важливі для наукового аналізу аспекти цієї справи та перебіг її розслідування й судового розгляду, як: 1) підстави притягнення

© Л. Сердюк, 2024
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1732-8737>
lilijadp255@gmail.com

громадянки російської федерації з антивоєнною позицією до кримінальної відповідальності, а також сутність висунутого їй звинувачення; 2) дані, що характеризують засуджену, необхідні для правильного вирішення цієї справи й ухвалення правосудного вироку; 3) зібрані та представлені в суді докази сторони обвинувачення та сторони захисту (аргументи сторін у справі); 4) експертна оцінка прямих доказів вини Саші Скочиленко у вчиненні інкримінованого їй діяння; 5) зміст обвинувального вироку суду у справі та призначене покарання; 6) поведінка учасників кримінального процесу, передусім тих, які наділені владними повноваженнями (представників прокуратури, котрі підтримували в суді державне обвинувачення, а також суддів), і ставлення цих суб'єктів до обвинуваченої, а згодом підсудної відповідно; 7) ставлення засудженої до своєї справи, а також російського «правосуддя»; 8) ставлення окремих інституцій російської влади і представників громадськості до Саші Скочиленко, її справи, а також інших учасників кримінального процесу. Висвітлення цих важливих, на нашу думку, аспектів справи Саші Скочиленко визначає алгоритм представленого дослідження.

При підготовці статті було визначено за мету на прикладі кримінальної справи Саші Скочиленко аргументувати тезу про неправову сутність сучасної російської держави, котра є порушницею прав людини не лише в Україні, але й на визнаній конституцією та міжнародними договорами своїй власній території.

Для досягнення визначеної мети маємо скористатися пізнавальними можливостями діалектичного методологічного підходу, що ґрунтується на принципах взаємозв'язку та розвитку державних і правових явищ, а також герменевтичного методологічного підходу та спеціально-юридичного методу пізнання, що дозволять розкрити зміст приписів конституції держави-агресора, потреба залучення яких для наукового аналізу обумовлена предметом дослідження, його завданнями та творчим задумом.

Виклад основного матеріалу. Принагідно відзначити, що геополітичним наслідком розпаду Радянського Союзу у грудні 1991 р. стало утворення на політичній мапі світу 15-ти незалежних держав, кожна з яких задекларувала про відмову від тоталітарного минулого та демократичний вектор свого майбутнього розвитку. Не стала винятком і російська федерація, громадяни якої 12.12.1993 шляхом всенародного голосування ухвалили текст нової конституції [3].

Цей документ найвищої юридичної сили де-юре заклав необхідну правову основу для зміни характеру взаємовідносин між особою, суспільством і державою. Зокрема, людина, її права і свободи визнавалися найвищою цінністю, а визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина – обов'язком держави (ст. 2) [3, с. 406]. Сама ж російська федерація – росія визначалася демократичною федеративною правовою державою з республіканською формою правління (ч. 1 ст. 1), а її багатонаціональний народ проголошувався носієм суверенітету і єдиним джерелом влади, що здійснює її безпосередньо, а також через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; вищим безпосереднім виявленням влади народу визнавалися референдум і вільні вибори; ніхто не мав права привласнити владу в російській федерації, а захоплення влади або привласнення владних повноважень мали переслідуватися за федеральним законом (ч. 1–4 ст. 3) [3, с. 406–407].

Однак не сталося, як гадалося. Конституцію російської федерації путінський режим перетворив на фікцію, російська державність набула сутнісних рис, що відрізняють її від правової, а багатонаціональний народ цієї держави став слухняною безвільною сірою масою, чюю долю вирішує кровожерливий тиран, який узурпував державну владу і намагається реалізувати свої божевільні амбіції за допомогою апарату примусу, складовою якого поряд із фсб, поліцією, прокуратурою та судом стала російська окупаційна армія.

На підтвердження цієї тези звернемося до вищезначених публікацій журналістів. Коротко зупинимося на фабулі справи Саші Скочиленко, підставах притягнення громадянки російської федерації з антивоєнною позицією до кримінальної відповідальності, сутності висунутого їй звинувачення, а також приводах для порушення кримінальної справи.

Сашу Скочиленко затримали в Санкт-Петербурзі у квітні 2022 р. Кримінальну справу щодо неї було порушено за п. «д» ч. 2 ст. 207-3 кримінального кодексу російської федерації (стаття передбачає кримінальне покарання у виді позбавлення волі на строк

від п'яти до десяти років). Підставою для цього процесуального рішення, за версією слідства, стали вчинені нею у березні 2022 р. умисні дії, що виявилися у заміні цінників в одному з супермаркетів «Перекресток» на листівки з антивоєнними написами. Слідство вважало, що дівчина діяла «умисно, з метою публічного розповсюдження завідомо неправдивої інформації про використання збройних сил за мотивами політичної ворожнечі до російської федерації» [7].

Скочиленко звинуватили у розповсюдженні цінників, на яких начебто містилася неправдива інформація про те, що росія відправляє воювати в Україну строковиків; що володимир путін неодноразово не дотримувався своїх обіцянок перед населенням; що необхідно зупинити війну, розпочату росією; що російська армія розбомбила художню школу в Маріуполі, в якій ховалися від обстрілів майже 400 людей.

Приводом для порушення кримінальної справи щодо Саші Скочиленко стала заява, подана до поліції 72-річною пенсіонеркою Галиною Барановою (такою собі пильною пропутінською активісткою – Л. Сердюк), яку буцімто вкрай обурило напис «російська армія розбомбила художню школу в Маріуполі. Майже 400 людей ховались у ній від обстрілів» [1].

Сучасна доктрина кримінально-процесуального права виходить із того, що одним із важливих аспектів предмета доказування у кримінальній справі є особа правопорушника. Тож зупинимось на тих фактичних даних, що характеризують обвинувачену (а згодом підсудну), встановлення яких є необхідним для правильного вирішення цієї справи й ухвалення правосудного вироку.

Громадська захисниця М. Кислякова у своїй промові під час судових дебатів охарактеризувала 33-річну Сашу Скочиленко (щоправда, зі слів її знайомих і колег) як «доброзичливу», «дбайливу», «милосердну» і «неконфліктну» [2].

Схожу характеристику підсудній під час свого виступу в суді дав адвокат Д. Герасимов, який відзначив, що «дуже боляче спостерігати, як за ґратами тривалий час знаходиться молода, розумна, освічена дівчина з низкою хронічних захворювань, яка обвинувачується у ненасильницькому злочині» [2].

На окрему увагу заслуговує стан фізичного здоров'я Саші Скочиленко, зокрема слід акцентувати на її хронічних захворюваннях, наявність яких у обвинуваченої, а згодом підсудної мала б вплинути на вибір запобіжного заходу або ж принаймні на умови її тримання в СІЗО, а також перебування в суді.

Адвокати Саші Скочиленко надали суду докази того, що у їхньої підзахисної діагностовано кілька хронічних захворювань. Вона з дитинства хворіє на целиакію – генетичне і рідкісне аутоімунне захворювання, за якого організм не переносить глютен, тому їй у СІЗО потрібна окрема дієта, якої часто не дотримувалися, через що траплялися гастроентерологічні ускладнення. По-друге, у Скочиленко порок серця, що супроводжується його зупинками на 2-3 секунди. Кардіолог, яка оглядала Скочиленко у СІЗО, говорила в суді, що останній необхідні регулярні обстеження і що таке захворювання може мати летальні наслідки [1].

Ось як характеризує стан здоров'я своєї підзахисної Я. Неповіннова: «Олександра не виживе в колонії. У художниці діагностовано целиакію, порок серця і циклотимію. Щоб її здоров'я не погіршувалося, Скочиленко має отримувати безглютенове харчування та ліки, регулярно оглядатися кардіологом, гастроентерологом і психотерапевтом. Якщо у художниці не буде доступу до лікування та лікарів, їй загрожують серйозні ускладнення» [2].

Незважаючи на ці аргументи, суд відмовився відпускати Скочиленко під домашній арешт, мотивуючи своє рішення тим, що її родичі живуть за кордоном і вона може втекти до них. На одному із засідань, де вирішувалося питання подовження строку арешту, захист просив хоча б пом'якшити умови для підсудної під час знаходження її в суді: дозволити пити воду під час засідань і перенести суд до зали з кондиціонером. Проте суддя відмовилася навіть розглядати ці прохання.

Показовим у цій справі є і те, що захист Скочиленко неодноразово викликав до суду лікарів, які оглядали її, та оголошував медичний висновок про погіршення стану здоров'я підсудної. Однак наведені аргументи не мали жодного впливу на суддю. Замість того, щоб зважити на ці обставини, вона шість разів на початку засідань заявляла, що отримує із СІЗО якусь довідку, в якій мовиться, що Скочиленко «етапом слідувати може» [1].

Сама ж підсудна категорично заперечувала факти проведення медичними

працівниками СІЗО її оглядів, а також заявила про те, що не знає, звідки беруться ці довідки. Захист наполягав, що така «довідка» взагалі не може вважатися документом. Ось як висловилося про неї (довідку) адвокат Я. Неповіннова: «ніякий це не документ, якась ганьба. Клаптик зім'ятого паперу, іноді навіть без підпису і прізвища, названий «Медична довідка. Етапом слідувати може». Ні я, ні інші мої колеги ніколи такого не бачили. Я кожного разу заперечую проти того, щоб долучити до матеріалів справи цей папірець, акцентуючи на тому, що справа Саші і без цього засмічена папірцями звинувачення. Але суддя долучає» [1].

На особливу увагу в межах цього дослідження праці заслуговує юридична аргументація, здійснена стороною обвинувачення та стороною захисту на основі аналізу зібраних та представлених у суді доказів. Зважаючи на конституційний принцип презумпції невинуватості особи у вчиненні злочину, що покладає процесуальний обов'язок доказування вини на сторону обвинувачення (ст. 49 конституції російської федерації) [3, с. 416], спочатку розглянемо наявні докази вини Саші Скочиленко у вчиненні інкримінованого їй протиправного діяння, представлені прокурорами, а вже потім аргументи сторони захисту на підтвердження її невинуватості.

Щоб доказати вину Скочиленко, слідство для лінгвістичного висновку звернулося до двох експертів – лінгвіста А. Грішаніної та політолога з «філологічною, юридичною та політологічною освітою» О. Сафоновой. Але в матеріалах експертизи були не лише лінгвістичні висновки, але й психолінгвістичні, хоча такої компетенції у залучених експертів не було. Експерти обвинувачення заявили, що у цінниках, замінені художницею, є мотиви політичної ненависті [6].

Для доведення вини Скочиленко прокуратура викликала до суду двох російських військовослужбовців-окупантів, які цілком прогнозовано заявили, що написи на цінниках буцімто ображають російську армію [1].

Також під час одного із засідань прокурор зачитала регламент роботи магазину «Перекресток», посадові інструкції працівників магазину, статут акціонерного товариства «Перекресток» та інструкцію з управління автоматичними дверима – все це начебто повинно було підтвердити вину Скочиленко. Захист обгрунтовано протестував проти зачитування цих документів, оскільки незрозуміло, як вони стосуються справи [1].

З високим ступенем імовірності можна припустити, що саме слабкість аргументів сторони обвинувачення вплинула на зміну прокурорів, що у цій справі мала місце тричі.

Незважаючи на відверто слабку доказову базу, державний обвинувач на процесі назвав кваліфікацію справи Скочиленко правильною. Він відзначив, що художницю необхідно покарати «за завідомо неправдиві повідомлення», тому що «брехати про захисників своєї вітчизни недопустимо» [6].

Позиція адвокатів Скочиленко ґрунтувалася на тому, що захист не оспорював факту розповсюдження художницею цінників із антивоєнними написами, але в самій цій дії не вбачалося жодного злочину, адже не переслідувалась мета розповсюдження фейкової інформації.

Аби оцінити переконливість доказів сторони обвинувачення, звернемося до контраргументів, що були зібрані та представлені в суді стороною захисту. Ось як коментує цю ситуацію адвокат Саші Скочиленко Я. Неповіннова: «Те, що представило обвинувачення, – інформаційне сміття. Жодних доказів там немає. А те, що претендувало на роль доказів, захист спростував справжніми професіоналами – висновками лінгвістів, політологів і психологів» [1].

Головний доказ, що був у сторони обвинувачення, – лінгвістична експертиза, за якою у вчинку Скочиленко і у змісті самих цінників вбачалися ознаки політичної ненависті і ворожнечі. Експерти обвинувачення також заявляли, що інформація на цінниках є фейковою, оскільки не підтверджується офіційними заявами російської влади. Однак під час судового допиту один із експертів, який, власне, і проводив експертизу, заявив, що насправді Скочиленко не могла знати про хибність інформації на цінниках і, відповідно, не могла навмисно розповсюджувати недостовірну інформацію. Але відразу після такої відповіді прокурор звернувся до суду з вимогою терміново припинити засідання, і суд це зробив [1].

Характеризуючи мотив учинку Скочиленко щодо розміщення антивоєнних цінників у магазині, Я. Неповіннова зауважила: «Саша неймовірно емпатична і

миролюбна дівчина. Вона сильно страждала і переживала від подій, що розпочалися 24 лютого 2022 року. Вона хотіла зробити хоч щось, аби зупинити цей жах і смерті. Вона знайшла максимально безневинний, на її думку, спосіб. З огляду на це захист наполягав на відсутності в діях Саші Скочиленко суб'єктивної сторони злочину, тобто відсутності завідомої (свідомої) брехні [1].

Інший адвокат художниці Новолодський у відповідь на вимогу прокурора призначити Скочиленко покарання у виді позбавлення волі на строк 8 років заявив, що «вуглий ослінчик обвинувачення, що стояв на чотирьох ніжках, до моменту судового слідства остаточно впав, і підтримувати прокурору було нічого» [2].

Першою дефектною ніжною «ослінчика обвинувачення» захисник назвав свідчення самої Скочиленко. Вона не визнала своєї вини у розповсюдженні «фейків під виглядом достовірних повідомлень», але підтвердила, що замінила цінники в магазині на антивоєнні листівки. Проте прокурор вважає, цього недостатньо [2].

Другою надломленою «ніжною» стали покази російських солдат-окупантів, які воювали в Україні. Слідство цілеспрямовано опитало їх і отримало свідчення про те, що «антивоєнні цінники» з інформацією про обстріли українських міст «ображають російську армію». Але самих цінників вони (себто солдати-окупанти) не бачили [2].

Третя «ніжка», на яку намагалося спиратися обвинувачення, – свідчення друга дитинства Скочиленко, О. Ніколаєва (художницю заарештували у нього вдома). У суді він заявив, що не знав про плани Скочиленко влаштувати антивоєнну акцію. Ці слова розходилися з його свідченнями під час слідства – на допиті він начебто заявив, що все знав. Пізніше Ніколаєв пояснив, що слідчий вписав у його свідчення потрібні слова [2].

Четвертою – і головною – «підломленою ніжною» адвокат вважає проведену обвинуваченням лінгвістичну експертизу цінників. На думку захисту (і незалежних експертів), вона «мала антинауковий характер» [2].

Окремо Новолодський зупинився на двох цінниках: 1) на першому, що містив інформацію про атаку російської армії на художню школу в Маріуполі. Адвокат переконаний, що під час процесу сторона обвинувачення так і не спромоглася спростувати відомості на цьому ціннику; 2) на другому, в котрому були слова про те, що володимир путін «бреше з екранів телевізорів 20 років». Розмірковуючи про це, Новолодський наводить приклади, коли слова президента російської федерації дійсно розходилися з його діями. Адвокат нагадав про обіцянки путіна не допустити змін конституції та підвищення пенсійного віку і підкреслив, що багато людей могли сприйняти це саме як брехню [2].

У своєму останньому слові підсудна Скочиленко заявила, що діяла з метою захисту інтересів росії та її громадян, а також із метою підтримання міжнародного миру і безпеки. Вона, зокрема, зауважила: «З чим я ще не згодна, так це з тим, що я діяла за мотивами політичної ненависті та ворожнечі до будь-якої соціальної групи. Я переповнена почуттям співчуття до всіх загиблих і постраждалих» [2; 7].

На суді 13 листопада 2023 р. адвокат Я. Неповіннова висловила думку, що виражає всю абсурдність позиції сторони обвинувачення: «Вісім років, котрі запросив державний обвинувач, нелюдські та не відповідають логіці законодавства. Немає потерпілих, немає обтяжуючих обставин. Не можна карати за інакодумство та інаквідчуття». Захисниця виразила свою надію і сподівання на безсторонність вироку суду, що, на її думку, може бути тільки виправдувальним [7].

З огляду на юридичні позиції сторін важливого значення у цій справі набула експертна оцінка прямих доказів вини Саші Скочиленко у вчиненні інкримінованого їй діяння.

У справі Скочиленко у квітні 2023 р. філолог С. Друговейко-Должанська провела незалежну експертизу і не виявила «розпалювання ненависті та ворожнечі» і дискредитації російських військових у заміненіх художницею цінниках. Друговейко-Должанська розкритикувала експертизу, замовлену слідством [7].

За результатами розгляду кримінальної справи у Василеостровському суді Санкт-Петербурга суддя проголосила обвинувальний вирок, за яким художницю Сашу Скочиленко було визнано винною у вчиненні кримінального злочину та призначено їй покарання у виді позбавлення волі на строк сім років у виправній колонії загального режиму з позбавленням права займатися діяльністю, пов'язаною з адмініструванням сайтів електронних або інформаційно-телекомунікаційних мереж, у тому числі мережі Інтернет, строком на три роки [6-7].

Показовими у зв'язку з призначенням покарання є й інші аналогічні справи. Найбільші очні строки ув'язнення за статтею про «воєнні фейки» були призначені у Москві – муніципальному депутату Олексію Горінову (сім років колонії) й оголошеному «іноагентом» опозиціонеру Іллі Яшину (вісім років колонії) [1].

Усі ці обвинувальні вироки свідчать про намагання путінського режиму залякати російських громадян, присікти вияви бодай найменшої незгоди з агресивною політикою щодо держав, котрі перебувають у фокусі геополітичних інтересів росії. Особливо це стосується України.

Про упереджене ставлення до обвинуваченої, а згодом підсудної Саші Скочиленко свідчить поведінка учасників кримінального процесу, передусім тих, які наділені владними повноваженнями (представників прокуратури, котрі підтримували державне обвинувачення в суді, а також суддів).

Як відомо, однією з процесуальних гарантій дотримання прав обвинуваченого (підсудного) є процесуальні строки. Тож перше, на чому хотілося б акцентувати увагу, – це строки розгляду справи, що у жодному разі не можна вважати «розумними». Справа Скочиленко, попри свою нескладність для слідства, тривала півтора роки, і весь цей час обвинувачена (а згодом підсудна) перебувала в СІЗО. Це один із найбільш довготривалих судових розглядів за законом стосовно «фейків» про російську армію, що був ухвалений відразу після початку повномасштабного вторгнення окупаційних військ росії в Україну [1].

Адвокати і сама художниця неодноразово заявляли, що на них чиниться тиск із боку судді, яка забороняла навіть перерви на їжу і туалет. У СІЗО у Скочиленко різко погіршився стан здоров'я, у неї не було доступу до необхідної їжі та лікарів.

Ось лише деякі фрагменти перебування Саші Скочиленко у суді, описані «Медіазоною». На судовому засіданні 20 жовтня підсудна просить оголосити 15-хвилинну перерву – їй необхідно попити води, а з собою в залу суду їй брати воду не дозволяють. Суддя оголошує перерву. Коли слухачі повертаються до зали засідань, Скочиленко сидить у судовій клітці із заплаканими очима. Виявилось, що під час перерви конвоїри відмовилися виводити її з клітки. Підсудна прохає суддю про ще одну перерву.

Прокурор не проти перерви, але говорить, що хтось із слухачів заважав конвоюванню підсудної. Однак цього не могло бути, адже всіх слухачів відтіснили з коридору на час перерви. Суддя заявляє, що раз хтось заважав конвоюванню, то другої перерви не буде. «Саша сидить у клітці, опутивши голову, і плаче» [1].

Раніше, на засідання 13 жовтня, Скочиленко приїздить до суду з кардіомонітором – у неї діагностовано порок серця, і вона довго добивалася того, щоб їй провели обстеження в СІЗО. О сьомій годині вечора адвокати і Скочиленко просять відкласти засідання, оскільки час роботи суду вже закінчено, а їй необхідно повернутися до СІЗО, щоб встигнути замінити батарейки в кардіомоніторі – його роботи вистачить на годину-півтори. Однак суддя відмовляється відкласти засідання і заявляє, що Скочиленко могла завчасно підготувати монітор [1].

Тоді Саша прохає перерву у 40 хвилин, оскільки у приміщенні для конвоювання лежить її їжа, котру вона не встигла з'їсти. Прокурор не проти перерви і також вважає, що Скочиленко треба поїсти; однак суддя відмовляє.

Утретє Скочиленко прохає перерви хоча б на 15 хвилин, щоб сходити в туалет. Прокурор не проти, але суддя все рівно відмовляє. «Захист у розгубленості. Скочиленко не витримала і розплакалась у клітці». У підсумку через 20 хвилин засідання однаково припиняється, оскільки настанала восьма година вечора [1].

Російська служба Бі-бі-сі, ґрунтуючись на трансляціях засідань, котрі вела «Медіазона», порахувала, що суддя не менше 35 разів відмовляла адвокатам у різного роду клопотаннях [1].

Ось як описує цю ситуацію зі слів захисниці Я. Неповінної А. Голубева: «В останні місяці атмосфера в судових засіданнях, м'яко кажучи, дивна. Стороні захисту відмовляють у клопотаннях про перерви, відкладання. Проміжки між засіданнями або відсутні взагалі, або з різницею в день-два. Засідання тривають шість-вісім годин поспіль». Також суддя відмовилася долучати до справи важливі документи, випускати Скочиленко із СІЗО [1].

Клопотання адвокатів про долучення до матеріалів справи важливих, на їхню думку, документів – це окрема тема. Захист Скочиленко знайшов судові рішення з

Іжевська, де судили місцеву жительку за такі самі цінники, що й у Саші. Але на відміну від Скочиленко мешканку Іжевська звинуватили в адміністративному правопорушенні та призначили їй штраф. Суддя не стала долучати протокол Іжевського суду до матеріалів справи Скочиленко, заявивши, що він (протокол) не стосується їх [1].

Коментуючи таке рішення судді, адвокат Я. Неповіннова зазначила: «Нам відомо про багато випадків притягнення до адміністративної відповідальності за абсолютно ті ж самі діяння. Але, на думку суду, це не стосується справи. Думаю, в цьому і є сенс репресій – щоб люди боялися робити навіть те, ризики чого вони, як їм здається, усвідомлюють. Саша, розміщуючи цінники, в правдивості яких була впевнена, усвідомлювала, що їй загрожує максимум адміністративна відповідальність. Вона аж ніяк не очікувала, що її візьмуть під варту» [1].

Від себе додамо, що один із найважливіших принципів законності, на якому робили і роблять наголос вчені, містить імперативну вимогу однакового розуміння і застосування закону на всій території держави. Йдеться, зокрема, про принцип єдності законності. Його практична реалізація в діяльності органів публічної влади, їхніх посадових і службових осіб покликана забезпечити передусім єдність юридичної практики.

На окрему увагу в цій справі заслуговує ставлення судді до сторін процесу, котре навряд чи можна назвати безстороннім. З самого початку судового процесу позиція судді була такою, щоб відмовляти захисту і Саші Скочиленко в усьому – від клопотань відпустити її під домашній арешт до прохань про 15-хвилинні перерви.

Суддя постійно робила зауваження і попередження адвокатам Скочиленко через те, що вони буцімто зневажливо ставляться до представників прокуратури. При цьому захист художниці неодноразово підкреслював, що прокурори дозволяють собі образливі або упереджені вирази – це видно з онлайн-трансляції засідань, котрі веде «Медіазона». Наприклад, коли в суді зачитували позитивні характеристики Скочиленко з різних місць її навчання і роботи, прокурор запитав у дівчини, чи добре вона поводитись у дитячому садочку і чи їла там кашку? Скочиленко заявила, що це знущання і тиск на неї з боку прокурора, але суд ніяк на ці слова не відреагував. Раніше другий представник прокуратури під час судової сварки із захистом назвав поведінку адвоката Скочиленко «клоунською», але попередження від суду отримав не прокурор, а сам адвокат [1].

Суддя неодноразово порушувала процесуальне законодавство в частині виконання вимог щодо належності й допустимості доказів у цій справі, зібраних і представлених стороною захисту. Зокрема, вона відмовилася видавати захисту повістку до суду для того, щоб викликати уповноваженого з прав людини в Санкт-Петербурзі як свідка. Захист Скочиленко і вона сама стверджували, що більшість написів на цінниках якраз є правдивими і підтверджуються повідомленнями ЗМІ, доповідями правозахисників і навіть словами російського диктатора путіна. Наприклад, на одному з них ішлося про відправку в Україну російських строковиків – цю інформацію у березні 2022 р. визнав путін і доручив военній прокуратурі розібратися, чому останні були відправлені.

Підтвердити інформацію про строковиків у суді могла б петербурзький омбудсмен С. Агапітова – їй надходили скарги, пов'язані з відправкою строковиків в Україну. Однак для того, щоб омбудсмен прийшла на засідання, потрібна була повістка про виклик до суду. Суддя ж видати таку повістку відмовилась [1].

На останньому засіданні перед дебатами адвокати намагалися представити письмові відповіді омбудсмена на їхні запитання, але зробити цього їм знову не дав суд. Суддя заявила, що все, написане омбудсменом, не стосується справи і тому не підлягає оголошенню в суді [1].

Щоб підтвердити відсутність фейкової інформації на другому ціннику, захист приніс до суду роздруківки цитат володимира путіна. У них містилися невиконані обіцянки російського диктатора, зокрема про те, що він не збирається змінювати конституцію та підвищувати пенсійний вік. У такий спосіб захист намагався довести відсутність недостовірної інформації на ціннику про те, що путін обманює росіян. Однак і ці роздруківки суд відмовився долучати до справи [1].

Вказані дії судді підтверджують її упереджене ставлення до підсудної, а також захисту Саші Скочиленко, що є прямим порушенням вимог ч. 3 ст. 123 конституції російської федерації [3, с. 438], а також демонструють негуманне ставлення до дівчини, яка у такий спосіб виявила свою антивоєнну громадянську позицію.

Свідченням не законності і обґрунтованості, а політичної доцільності

ухваленого судом рішення є ставлення засудженої до своєї справи, а також російського «правосуддя». Ось як висловилося про це сама Сkochиленко:

«Моя кримінальна справа така дивна і безглузда, що вона була порушена акурат 1 квітня (до речі, це всесвітній день сміху – *Л. Сердюк*). Моя справа така дивна і безглузда, що іноді мені здається, ось я увійду до зали на нове судове засідання, і з неба несподівано посипляться цукерки, і всі встануть і вигукнуть: «Розіграли! Розіграли!».

Моя справа така дивна і безглузда, що співробітники СІЗО № 5 широко розплющують очі і вигукують: «Невже за це тепер у нас саджають?».

Моя справа така, що мій слідчий звільнився, не дочекавшись її закриття. В особистій бесіді з моїм адвокатом він сказав: «Я прийшов до слідчого комітету не для того, щоб займатися такими справами, як Саші Сkochиленко».

Моя справа така, що навіть прибічники спеціальної військової операції, яких я зустрічала, не вважають, що я заслуговую на тюремний строк за своє діяння» [2; 6].

З-поміж іншого вона виказала думку, що і державний обвинувач «у глибині душі» не хоче брати участі у процесі над нею. «Мені здається, що він прийшов у прокуратуру, щоб ув'язнювати реальних злочинців і злочинців – убивць, насильників, спокусників неповнолітніх. А все виявилось зовсім інакше: потрібно ув'язнювати тих, кого треба ув'язнити, – і це є запорукою просування кар'єрними сходишками. Це усталена система», – зазначила Сkochиленко [6].

Показовими щодо характеристики правосвідомості підсудної є зроблені нею оціночні судження стосовно власної юридично значущої поведінки, що стала предметом дослідження в суді: «Усі бачать і знають, що ви судите не терористку. Ви судите не екстремістку. Ви судите навіть не політичну активістку. Ви судите пацифістку» [2].

Усвідомлюючи абсурдність висунутого їй звинувачення, Сkochиленко задала низку риторичних запитань суду: «Хіба антивоєнні «цінники» так сильно загрожують суспільній безпеці? Ми проголошували тексти з «цінників» протягом усього процесу. І що? Земля розкрилася через це? Почалася революція в країні? Солдати почали брататися на фронтах? Нічого подібного не відбулося. Тоді у чому проблема?» [1].

Продовжуючи свій виступ, вона зауважила: «наскільки ж слабку віру в нашу державу і суспільство має наш прокурор, якщо вважає, що наша державність і суспільна безпека можуть порушитися від п'яти маленьких папірців» [1].

Сkochиленко нагадала, що справа еугена пригожина про заколот була закрита, незважаючи на те, що країні було завдано «величезних збитків». Продовжуючи свої міркування, вона зауважила: «Від мого діяння не постраждав ніхто, а я утримуюсь під вартою вже більше півтора року – разом зі вбивцями, крадіями, спокусниками неповнолітніх і організаторами занять проституцією. Невже так звані збитки, начебто завдані мною, співставні з цими злочинами?» [1].

Усвідомлюючи аморальність цього процесу, Саша Сkochиленко звертається з таким справедливим запитанням до його «режисерів» і безпосередніх учасників: «Що ви будите робити, коли маятник хитнеться в інший бік?» [2].

Не отримавши відповіді на своє запитання, вона продовжує: «Попри те, що я перебуваю за ґратами, я вільніша за вас. Я можу ухвалювати власні рішення, можу говорити все, що думаю, можу звільнитися з роботи, якщо мене змушують робити щось, чого я не хочу. У мене немає ворогів, мені не боляно залишитися без грошей або навіть без даху над головою» [5].

Не можна залишити поза увагою ще один важливий аспект цієї справи – ставлення окремих інституцій російської влади і представників громадськості до Саші Сkochиленко, а також інших активних учасників цього процесу, викликане результатами розгляду кримінальної справи у суді.

Оскільки «правосуддя по-російськи» здійснювала суддя демяшева, почнемо з неї. Як з'ясували російські опозиційні журналісти, у судовій картотечі за всі роки роботи у демяшевої немає жодного виправдувального вироку [5]. Тож вибір судді у цій справі, а також результати розгляду останньої виглядають як цілком прогнозовані й закономірні. Художниця Саша Сkochиленко за демонстрацію своїх пацифістських поглядів у воєнничій державі отримала реальне покарання у виді позбавлення волі, а суддя, яка ухвалила це неправосудне рішення, була заохочена з боку правлячого режиму. Кваліфікаційна колегія суддів санкт-петербурга запропонувала підвищити її на посаді [5]. До речі, як свідчать журналістські матеріали, список заохочених із боку путінського режиму нею і завершився.

Тепер звернемося до тих учасників процесу, які через свою професійну діяльність, громадянську позицію чи навіть симпатію до Саші Скочиленко, тією чи іншою мірою відчули на собі усю «гуманність» рашистського режиму.

Філологиню С. Друговейко-Должанську, яка заявила в суді, що експертиза сторони обвинувачення виконана непрофесійно, ангажовано і що на цінниках, розклеєних Скочиленко, не було завідомо неправдивої інформації, через деякий час після виступу на цьому процесі звільнили з СПбДУ, де вона працювала, за «аморальний вчинок». Приводом для звільнення стало те, що вона буцімто «із сарказмом висловлювалась щодо компетентності своїх колег» – експертів, які були залучені до участі справі стороною обвинувачення і також працювали у СПбДУ [5].

Під час судового процесу суддею демяшевою неодноразово застосовувалися заходи адміністративного примусу до тих представників громадськості, які підтримували в суді Сашу Скочиленко. Ось як про це говорить її мати Надія Скочиленко: «Ми довіряємо своїм адвокатам, і люди всі нас підтримують. І тільки завдяки людям у нас дуже багато союзників, однодумців. І в нас на засіданнях були затримання людей. Вчора було три затримання. Три людини було затримано просто під час засідання, поки йшли всі процеси, прямо в будівлі суду. І люди все одно приходять з кожним разом все більше і більше» [4].

Демонструючи своє обурення несправедливими діями судді, жінка зауважила: «Що треба стояти по стійці струнко, не розмовляти, нічого не говорити. Наприклад, адвокат, коли зачитала останню промову в дебатах, зал почав аплодувати, тому що промова була дуже гарна. Уся зала вибухнула оплесками, і суддя стала всіх виганяти із зали. Хоча це не порушення закону. Вони мали право плескати. Але суддя грюкнула сама дверима і вийшла із зали суду, сказавши, що «ви тут не в цирку». Ну що це за суддя, що за суд взагалі? Вона сама сказала, що це не суд, а інший заклад. Ось так у нас відбуваються суди, на жаль. Прокурорам червона доріжка» [4].

Після оголошення вироку люди, які прийшли підтримати Скочиленко, почали скандувати: «Ганьба!». Частина з них дістала листи формату А4 із фразою «етапом слідувати не повинна» [6]. І це не медичний висновок, зроблений тюремними лікарями, а об'єктивна оцінка путінського режиму та його охоронців, одягнених у поліцейські та прокурорські мундири, а також судові мантиї, тією частиною російського суспільства, що не зазнала на собі згубного впливу кремлівської пропаганди.

Принагідно зазначити, що сумніви з приводу справедливості ухваленого судового рішення висловила і представниця іншої його частини, яка була зазомбована (одурманена) пропагандистами. Зокрема, пенсіонерка Галина Баранова, за зверненням якої Скочиленко і було затримано, заявила виданню «Бумага», що «за папірці можна було б, звісно, дати строк менший» [7].

На підтримку художниці виступили понад 300 російських лікарів, які підписали відкритий лист до президента російської федерації в. путіна з вимогою негайно звільнити Сашу Скочиленко. Лікарі назвали вирок у її справі несправедливим [5].

У цьому листі російському диктатору від лікарської спільноти зазначається таке: «На тлі повідомлень про масове дострокове звільнення людей, які вчинили тяжкі злочини, як-от зґвалтування й убивства, реальне позбавлення волі для людини, у діянні якої немає складу злочину і потерпілих, видається особливо несправедливим. Ми вимагаємо від вас, як від гаранта конституції, негайного звільнення Саші Скочиленко» [5].

Підтримав художницю і режисер О. Сокуров, який назвав цю справу «наругою». Він, зокрема, зауважив: «Жінку судять за громадянські переконання. Це наруга над народом, над людиною... Прокурор слухає процес, опустивши очі. Суддя... Я б не хотів опинитися на їхньому місці» [7].

А російський публіцист О. Невзоров назвав це судові рішення найбільш безжалюгідним злочином російського «правосуддя» за всю його історію. З цього приводу Невзоров написав у телеграмі: «Постає питання, на якому етапі «владної вертикалі» люди стають мерзотами? Із кремлем усе зрозуміло. Але є виконавці. Прокурори, слідчі, судді – вони лише підкоряються наказам, чи справді «думають» «як кремль» і, вчинивши злочини, сплять зі спокійною совістю?» [5].

Висновки. Отже, справа Саші Скочиленко продемонструвала всьому світові фактичну безправність російських громадян, які набралися сміливості навіть не засудити публічно, а лише висловити обережну незгоду з політикою кремлівського керівництва щодо агресивної війни в сусідній миролюбній державі. Показовою в цій справі є і діяльність так

званого «органу правосуддя» і «правоохоронних органів», котрі без будь-яких докорів власного «сумління» фактично виконали функції карально-репресивного апарату.

На завершення маємо висловити сподівання, що після падіння путінського режиму в росії нова влада зробить усе необхідне для відновлення справедливості не лише у цій, а й у інших схожих справах, а посадові особи не уникнуть юридичної відповідальності за свої протиправні дії, що вони їх вчиняли чи то з власної ініціативи, чи то виконуючи злочинний наказ із кремля.

Список використаних джерел

1. Голубева А. «Суд стал пыткой». Художницу Скочиленко приговорили к семи годам колонии. BBC NEWS. URL : <https://www.bbc.com/russian/articles/c51e5dmvg7ro>.
2. «Даже сторонники СВО не считают, что я заслуживаю срока» Сашу Скочиленко приговорили к семи годам колонии. Вот как это было. Meduza. URL : <https://meduza.io/feature/2023/11/16/dazhe-storonniki-svo-ne-schitayut-cto-ya-zasluzhivayu-sroka>.
3. Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. Київ : Укр. Правн. Фондація ; Вид-во «Право», 1996. 544 с.
4. Скочиленко стала першою в РФ, на кому судова система «випробувала» кримінальне покарання за антивоєнну позицію, – мати художниці. FREEDOM. URL : <https://uatv.ua/uk/skochylenko-stala-pershoyu-v-rf-na-komu-sudova-systema-vyprobuvala-kryminalne-pokarannya-za-antyvoennu-pozytsiyu-maty-hudozhnytsi/>.
5. Справа Скочиленко: суддю російської художниці хочуть підвищити на посаді (відео). FREEDOM. URL : <https://uatv.ua/uk/sprava-skochylenko-suddyu-rosijskoyi-hudozhnytsi-hochut-pidvyshhyty-na-posadi-video/>.
6. Художницю Сашу Скочиленко приговорили к 7 годам колонии. Голос Америки. URL : <https://www.golosameriki.com/a/skochylenko-7-years-verdict/7357728.html>.
7. Художницу Скочиленко приговорили к 7 годам по делу о «фейках» на ценниках. РБК. URL : <https://www.rbc.ru/politics/16/11/2023/65560d229a7947f00330ba85>.

*Надійшла до редакції 12.02.2024
Прийнято до опублікування 23.02.2024*

References

1. Golubeva, A. «Sud stal pytkoy». Khudozhnitsu Skochylenko prigovorili k semi godam kolonii [“The trial became torture.” The artist Skochylenko was sentenced to seven years in prison]. BBC NEWS. URL : <https://www.bbc.com/russian/articles/c51e5dmvg7ro>. [in rus.].
2. «Dazhe storonniki SVO ne schitayut, chto ya zasluzhivayu sroka» Sashu Skochylenko prigovorili k semi godam kolonii. Vot kak eto bylo [“Even SMO supporters don’t think I deserve a sentence” Sasha Skochylenko was sentenced to seven years in prison. That’s how it was]. Meduza. URL : <https://meduza.io/feature/2023/11/16/dazhe-storonniki-svo-ne-schitayut-cto-ya-zasluzhivayu-sroka>. [in rus.].
3. Konstytutsii novykh derzhav Yevropy ta Azii [Constitutions of the new states of Europe and Asia] / uporiad. S. Holovatyi. Kyiv : Ukr. Pravn. Fundatsiia ; Vyd-vo «Pravo», 1996. 544 p. [in Ukr.].
4. Skochylenko stala pershoiu v RF, na komu sudova systema «vyprobuvala» kryminalne pokarannia za antyvoennu pozysiiu, – maty khudozhnytsi [Skochylenko became the first in the Russian Federation, on whom the judicial system «tried» a criminal punishment for an anti-war position – the artist’s mother]. FREEDOM. URL : <https://uatv.ua/uk/skochylenko-stala-pershoyu-v-rf-na-komu-sudova-systema-vyprobuvala-kryminalne-pokarannya-za-antyvoennu-pozytsiyu-maty-hudozhnytsi/>. [in Ukr.].
5. Sprava Skochylenko: suddu rosiiskoi khudozhnytsi khochut pidvyshchyty na posadi (video) [The Skochylenko case: the judge of the Russian artist wants to be promoted (video)]. FREEDOM. URL : <https://uatv.ua/uk/sprava-skochylenko-suddu-rosijskoyi-hudozhnytsi-hochut-pidvyshhyty-na-posadi-video/>. [in Ukr.].
6. Khudozhnitsu Sashu Skochylenko prigovorili k 7 godam kolonii [Artist Sasha Skochylenko was sentenced to 7 years in prison]. Golos Ameriki. URL : <https://www.golosameriki.com/a/skochylenko-7-years-verdict/7357728.html>. [in rus.].
7. Khudozhnitsu Skochylenko prigovorili k 7 godam po delu o «feykakh» na tsennikakh [Artist Skochylenko was sentenced to 7 years in the case of “fake” price tags]. RBK. URL : <https://www.rbc.ru/politics/16/11/2023/65560d229a7947f00330ba85>. [in rus.].

ABSTRACT

Liliia Serdiuk. The illegal essence of today russian state (on the example of the case of Sasha Skochylenko). On the example of the criminal case of Sasha Skochylenko, the thesis about the illegal nature of today russian state, which is a violator of human rights not only in Ukraine, but also on its own territory recognized by the constitution and international treaties, is argued.

In the absence of a real opportunity to directly get acquainted with the materials of the criminal case of Sasha Skochylenko, journalistic publications were used, which give a sufficient idea of such important aspects of this case for scientific analysis and the course of its investigation and trial, as: 1) the grounds for the arrest of a citizen of the Russian Federation with an anti-war stance to criminal liability,

as well as the essence of the charge against her; 2) data characterizing the convicted person, necessary for the correct resolution of this case and the adoption of a judicial verdict; 3) evidence of the prosecution and the defense (arguments of the parties in the case) was collected and presented in court; 4) expert assessment of direct evidence of Sasha Skochylenko's guilt in committing the act she is accused of; 5) content of the court's guilty verdict in the case and the imposed punishment; 6) the behavior of the participants in the criminal process, primarily those who are vested with authority (representatives of the prosecutor's office who supported the state prosecution in court, as well as judges) and the attitude of these subjects towards the accused, and later the defendant, respectively; 7) the relationship of the convicted woman to her case, as well as to Russian «justice»; 8) the attitude of certain institutions of the Russian government and representatives of the public towards Sasha Skochylenko, her case, as well as other participants in the criminal process. Highlighting these important aspects of Sasha Skochylenko's case determined the algorithm of this research and ensured the achievement of its goal.

The case of Sasha Skochylenko demonstrated to the whole world the actual lawlessness of Russian citizens who had the courage not even to condemn publicly, but only to express cautious disagreement with the policy of the Kremlin leadership regarding an aggressive war in a neighboring peace-loving state. The activity of the so-called «judicial body» and «law enforcement agencies», which without any remorse of their own «conscience» actually performed the functions of the punitive and repressive apparatus, is also indicative in this case.

Keywords: *the constitution of the russian federation, the illegal nature of the modern russian state, putin's regime, the case of Sasha Skochylenko, the prosecution, the defense, legal argumentation.*

УДК 341.231.14+355.018

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-132-138

Кирило СТЕПАНЕНКО[©]

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Досліджено правові та організаційні основи міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Здійснено аналіз ознак та структури механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Викладено авторську інтерпретацію міжнародного захисту прав учасників бойових дій як регламентованої міжнародним правом діяльності міжнародних організацій із захисту прав учасників бойових дій у процесі їх роззброєння, демобілізації та реінтеграції.

Визначено систему міжнародних органів міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Розглянуто соціальні, економічні та політичні форми міжнародного захисту прав учасників бойових дій. Висвітлено проблемні питання імплементації механізму міжнародного захисту прав учасників бойових дій у національне право та діяльність органів державної влади.

Ключові слова: *міжнародний захист прав людини, учасники бойових дій, права людини, міжнародно-правові стандарти захисту прав людини, міжнародне право, міжнародне гуманітарне право.*

Постановка проблеми. Захист прав учасників бойових дій є невід'ємною частиною демілітаризації післявоєнного суспільства в Україні. У той час як інститути, засновані на демократичних нормах і верховенстві права, повинні замінити армію, для учасників бойових дій мають бути розроблені належні програми реінтеграції. Це необхідно для створення середовища довіри та безпеки, що має вирішальне значення для успіху будь-якого мирного процесу. Однак демілітаризація не тільки вирішує проблему соціалізації колишніх комбатантів, а й породжує нові виклики, пов'язані з необхідністю ефективного забезпечення їхніх прав, створення належної моделі реінтеграції учасників бойових дій із залученням управлінців найвищого рівня.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

© К. Степаненко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2135-2024>

kirill-stepanenko@i.ua